

Wehli Tünde

AZ 1974-BEN FELTÁRT BUDAVÁRI SZOBORLELETRŐL

A budavári gótikus szoboregyüttes feltárása befejeződött. Nem lehetetlen, hogy egy szerencsés véletlen vagy a lelőhelytől nyugati irányban tervezett ásatás a kutatók kezére adja a szobrok újabb alakjait, a torzók további darabjait, esetleg olyan hozzánk tartozó építészeti részleteket is, amelyek az eddigi anyagnál biztosabb támpontokat nyújtanak a budai királyi palota hajdani kőszobrászati díszítésének megítéléséhez. Erre azonban az előkerült töredékek rendkívüli jelentősége miatt a feldolgozás nem várható és nem is várt. A régész (Zolnay László) vezette, de az érdekelt tudományágak képviselőinek figyelmével folytatott ásatások után a felszínre hozott gótikus épületszobrászati emlékek restaurálásával, (1) előzetes stiluselemzésével, (2) a kőanyag vizsgálatával (3) elért eredmények és a szoboregyütteshez tartozó daraboknak katalógus formájú publikálásával, (4) végül a szobroknak állandó kiállításon való bemutatásával (a Budapesti Történeti Múzeumban) a lelet kutatástörténetének első szakasza lezárult. Ez indokolja, hogy egy kisebb tanulmányban összegezzük, értékeljük az eddigi eredményeket és néhol fogózkodt is nyújtva, további kutatásokra ösztönözzük most már a hazai és külföldi specialisták táborát.

1. Az ásatás színhelye és leletei a szobrok szempontjából

Az 1972-ben elkezdett ásatás színhelye a középkori királyi palota ugynevezett északi előudvara volt. (5) Délről a királyi palota határáként ismert Száraz árok védte, többi oldalát a királyi palota tágabb erődrendszeréhez tartozó falak alkották, északon a polgárvárosnak a mai Szent György térbe torkolló két utcája előtt huzódott. A falakat irodalmunk a Zsigmond-kori védőrendszer részeként tartja számon. E falakon kívül kevés középkori anyag került felszínre ezen a területen az 1949–53 közötti ásatások során. (6)

Zolnay 1972–74-es feltárásai újabb, különböző korra keltezhető falakat hoztak felszínre. (7) (1. kép) Az in situ feltárt építészeti maradványokon kívül nagy mennyiségű kísérőanyag is előkerült a szelvényekből. Ez konyhai hulladékból, szemétből, különböző rendeltetésű és kora faragott kőből (8) és nem utolsósorban numizmatikai leletekből állt. A pénzlelet zöme – mintegy 75% – Luxemburgi Zsigmond uralkodásának utolsó évtizedéből (1430–40) származik, de szép számmal fordul elő benne I. Ulászló 1440-ben vert érmeiből is. (9) A numizmatikai lelet alapján az északi előudvar helyén álló terület épületeinek lerombolása és így a telep feltöltésének időpontja véleményünk

szerint a Zsigmond halála utáni évekre tehető. Arra a kérdésre, hogy miért lett szükséges a Száraz árokkal elzárt királyi palota előtti tér feltöltése, rendezése, a királyi vár védelmi rendszerének északabbra tolása, talán a korra vonatkozó források és a történelmi események további boncolgatása, valamint a középkori uralkodói rezidenciák alaprajzainak tanulmányozása adhatja meg a végleges választ.

Az ásatással felszínre hozott in situ építészeti maradványok és kísértő tárgyaik önmagukban jelentősek lehetnek, de kapcsolatuk a gótikus szobrokkal legfeljebb annyit lehet, hogy felszámolásuk, eltemetésük körülbelül egyidőben történt.

2. A szobrok az előkerülés pillanatában

A szobrok felszínre kerülésekor szembetűnő volt, hogy közülük egy sem ép. A fragmentumok gondos összeillesztése sem változtatott ezen a tényen. Ebből arra gondolhatunk, hogy a szobrokat rongáltan szállították el korábbi helyükről, és az ásatás színterén kívül másutt is használták azokat töltőanyagként, szét is szóródhattak. Erre vonatkozóan a darabok hiányosságán kívül pozitív bizonyítékkal is rendelkezünk: a vizkőpós kut ujjab darabjai — két dob és egy esetleg a kávéhoz tartozó töredék (10) — a most feltárt szobrokkal együtt kerültek felszínre.

A szobrok egy részéről — nemcsak azért, mert darabjai más lelőhelyről származnak — bizonyítható, hogy már az elszállítást megelőzően sem volt ép. A pusztulásnyomok, hibák, hiányosságok, a készítéssel egyidős, avagy azt követő — néha erősza- kos — beavatkozások sorát észlelte rajtuk Szakál Ernő és Marosi Ernő is. Pusztulás, kopás nyomai láthatók az egyik plinthoson, nyakon, továbbá néhány kéz- és lábmaradványon is. (11) A plinthos felállítási helyén rongálódott, vele szemben a törésvonalak mentén kopott fej és végtagok csakis a raktárhelyükön ide-oda vetve horzsolódhattak.

Több esetben kétségtelen, hogy a csonkaság, a durva kidolgozásmód vagy hiba befejezetlenségről árulkodik. Elnagyolt például az 54-es számmal jelölt figura bal füle, a 42., 43. és 44-es számú férfifejek haja. (12) Valószínűnek látjuk, hogy ezeken kívül az un. Szokrátész-típusu fej szakálla és bajusza is csak nagyjából lett kifaragva.

A 14–15. századi művészetben tallózva ugyanis egy esetben sem találkozunk a szór- zetnek ilyen szokatlanul rövid, szaggatott vésőnyomokkal történő megmunkálásával. (2. kép) A szobrokkal foglalkozó szerzők egyhangu állítása szerint valamilyen okból félbemaradt a Madonna szobor is.

A szoborcsoport egy szép püspökét (6. sz.) sem fejezte be mestere. Szakál Ernő szerint ez a szobor azért maradt kinagyolt állapotban, mert faragása közben egy rejtett repedés töréssé változott. (13)

A kőszobrok fejének nagy része leskulpolt. A fejek többségén furatok igazolják, hogy csapokkal kivánták a fejtetőre illeszteni a koronákat és mitrákat. Felvetődött az a gondolat, hogy a fejfedők esetleg fémből készültek volna. Ennek ellene mond az a tény, hogy egy — egyelőre fejhez nem illeszthető — kőkorona és mitra is előkerült. E leletek alapján bizonyosra vehető, hogy a budai gótikus szobrok esetében is azzal a középkorban általánosabb gyakorlattal kell számolnunk, hogy a bonyolultabb fejékeket, attributumokat tartó kezeket külön faragták és utólag illesztették az egészhez. (14) Viszont az öveknek fém veretekkel való díszítésére gondolhattak, mert például a 34. számú figura fegyverövén a bekarcolt levelek és a rögzítésre szolgáló furatok erre

utalnak. (3. kép) Korrózió hiányában feltételezhető, hogy a fémlemezeket sohasem erősítették fel az övre, így a szobor befejezetlen volt eltemetése pillanatában.

E javító, a szobrok felhasználhatóságát fokozó beavatkozások mellett kétes célu, vagy biztosan romboló szándéku szerszámmunkákban sem szűkölködnek a figurák.

Új izlés vagy megváltozott funkció követelményeihez igazíthatták a 41. számú fej hajhullámain, amikor simára dolgozták át őket, (15) vagy a 32. számú női szentet, amikor a jobb karjáról lehulló redők kiemelkedő felületeit átfaragták. (16) Az utóbbi szerepnek esett áldozatul a két – épületről lebontott – alakos konzol abacusának profilja, mert az eltávolítást megelőzően mélyedéseket vágtak beléjük és ezzel egyidejűleg a fejeket letörték. (17) A kőcsapok vizsgálata is tanulsággal szolgálhat. Egyes lyukak lefaragott kőcsapjaiba fémcsapokat helyeztek. (18) A kőcsapok lefaragásának és a fémcsapok beillesztésének művelete újbóli felhasználás bizonyítéka. Azt is meg kell jegyezni azonban, hogy a csaplyukak egy része viszont üres, kitöltetlen maradt, ragasztónyom sem tanuskodik amellett, hogy a szobrok valaha rendeltetési helyükre kerültek volna.

Brutális indulatnak esett áldozatul a kollekción több darabja. Sorukból a páncélos, sodronyinges alak károsodását említenénk, akinek lábfejét bárdcsapással nyomorították meg, (19) a nagy bajuszos, szakállas fejet, amit valamilyen kőfaragószerszám ütése zuztak össze. (20) Az ismertetteken kívül a rongálások különböző, a szobrok földbekerülése előtti időre utaló jegyei ismerhetők még fel a leletben.

A szobrok készítésének különböző stádiumait képviselő emlékek mennyisége, a javítások jellege és módja, azonkívül a közöttük előkerült fenőkö és az a kis épületrésztel megoldását segítő modell – aminek értékelése a jövő kutatások feladata – Szakál Ernőnek azt a feltételezését hitelesítik, hogy azok egy középkori, restaurálással is foglalkozó kőfaragóműhely emlékei. (21)

3. A szobrok stílusa

A szobrok stílusának kérdése a kutatás első fázisának alapvető problémája volt. A kérdésre adott válaszok korántsem egybehangzóak. Zolnay László a szobrok többségének Anjou-kori eredete mellett foglalt állást. Több helyen hangoztatott véleménye szerint a szobrok Nagy Lajos élete utolsó évtizedében készültek, a budai Várhegy déli oldalán emelt királyi rezidencia valamely előkelő funkcióju épületét és palotakápolnáját díszíthették. Zolnay a későbbi datálás lehetőségétől sem zárkózik el, elképzelhetőnek tartva, hogy Mária királynő uralkodása idején folytatódtak az építkezések a palota térségében. Marosi Ernő valószínűnek tartja, hogy a szobrok tömege – a világi figuráké – a Friss palotához tartozott. Állítása mellett szól az az adat, hogy Zsigmond király palotája (illetve annak egyes, megnevezhetetlen részei) halálakor, 1437-ben még nem készültek el. Lehet, hogy éppen a Friss palota szobrászati díszjeinek munkálatai közben állt le az építkezés. (22)

A királyi vár területén napvilágra került kőszobrászati alkotások nem kezelhetők egységes egészként. Ennek a szempontnak mindenekelőtt az olyan szobrok esetében kell érvényesülnie, amelyek a lelőhelytől távolabb eső területen bukkantak fel. Indokolt például a 47. számú női fejnek a szoborgaléria egészétől való különválasztása. (23) A telt arcú, domboru homloku fej, melynek fogódzóul kínálkozó része leginkább a mélyen bemetszett, domboru szemgolyóju, ívelő vonalban vágott keskeny szemhéj, a

budai palotaépítkezéseknek Zsigmond császár halála utáni és Mátyás király uralkodása előtti periódusának emléke. (4. kép.) A fejtetőre simuló, középen elválasztott sűrű, párhuzamosan futó, drótkeménységű haját egy finom gyöngysor fogja körül és ez alól omlik le a fejtetőéhez hasonlóan mintázott, bonyolult frizurába rendezett dús hajtömeg. Lehet, hogy a hajék és a hajviselet már a 14. század második felének dá-mái körében is ismert volt, a stílusjegyek alapján úgy gondoljuk, hogy ez a konzol-töredék — a francia indíttatás ellenére — a 15. század közepi délnémet képbe illeszkedik be. (24) Ettől függetlenül a fej stílusának kialakulásában közrejátszhattak olyan korábbi emlékek, mint az un. "János mester"-rel vagy körével kapcsolatba hozott korábban előkerült leányfej, továbbá az 5. és 6. számú női fej.

A szobrok szétválasztása nemcsak lelőhelyenként, hanem egyazon előkerülési terület esetén is indokolt. Kézenfekvőnek látszott az alakokat először is a két alapvető tematika — világi és vallási — szerint osztályozni. Ezen belül megengedett a figurákat a formai összefüggéseknek megfelelően csoportosítani. Az ilyen uton létrejött kisebb együttesek a méretek különbözősége alapján tovább bonthatóknak bizonyultak. (25)

A szoborgeléria jelentős egységét képviselő vallási tematikájú, kis méretű alakjainak stílusproblémáit Marosi Ernő megnyugtatóan tisztázta. A francia-flamand indíttatású 1370–90 között virágzó, de az 1420-as évekig jelenlevő művészet stílus-teremtő mestereinek, így Claus Sluternek és André Beauneveu-nek az apostol és próféta típusa érvényesül a budai szobrokon. E hatás legpregnansabb kifejezői az 55. és 56. számú fejek. Széles, szögletes arcuk, markáns vonásaik, haj- és szakállkezelésük a nagy mesterek, főleg az utóbbi munkáiban gyökerezett. (26) Néhány szempontból, például az alakok tömörszerűsége, zártsága tekintetében, a drapéria lágyabb modellálásában a lágy stílus vonásait ismeri fel Marosi. (27) Bizonyára ennek a hatásnak tulajdonítható a magyarországi arcoknak az előképekénél valamivel lágyabb, kevésbé tulmodellált jellege is. Meggyőző a csoport legkiválóbb, nyilván példaadó darabjához, a — Szép Madonnának körébe tartozó — a Madonna szoborhoz vezető, típust és stílust végigkísérő evolúció felvázolása is. (28)

A vallási tematikájú szobrok és a világi személyek között méret szempontjából átmenetet képeznek a püspök- és diakónusalakok. (29) Modellálásuk, testtartásuk, ruháik redőkezelése és arcuk megmintázása nem egységes. Legalább két típust képeznek. Közülük az első, a 6. számú, tömegében, redőkezelésében bizonyos mértékig a pécsi Anjou-korinak tekintett fülkeszoborra nyulik vissza. A második, a katalógusban 16. számot kapott püspök testének felépítésében, ruharedőinek oldottabb megfogalmazásában a Grosslobmingi mester püspökalkajának készítésében érvényesülő vonások ismerhetők fel. A püspökfej formáinak és szellemiségének kialakítása Marosi Ernő szerint II. Albert herceg (Bécs, Szent István dóm) és a Grosslobmingi mester Szent György szobrának fejével hozható kontaktusba. (30) E szoborfej fiziognómiájának és spiritualitásának ösztönzői között a Marosi által említett mellett valószínűleg számításba lehet venni az előbbi mester egy püspökszobrát is. (5., 6. kép.) Nemcsak a széles, lapos homlok, a halánték, a puha, majdnem széteső arc, a duzzadt szem körvonalainak megmintázása rokon, hanem a kifejezés is, mely áhitat és enerváltság keveréke.

A világi személyek stílusproblémáival kapcsolatban a Marosi által elmondottakat, a szobrok csoportosítását teljes egészében elfogadhatjuk. A szobroknak a Parler-körrel több szálon levezetett rokonsága (31) és ezeknek a bécsi, illetve ausztriai művekkel, mesterekkel kimutatható sokoldalú és domináló kapcsolata (32) valóban létezik.

Különös érdemként könyvelhető el a szoborlelet e csoportja nem könnyen szembetűnő magyarországi relációinak, előzményeinek és derivátumainak bemutatása. (33)

Marosi észrevételeit azzal a megjegyzéssel egészítenénk ki, hogy a Grosslobminger mester és szobraink közötti összefüggés még konkrétabbá, többoldalúvá tehető. Bizonyos például, hogy a 29. számú heroldfigura természetellenes, kissé affektáló mozgulatai megfelelnek az ausztriai mester kezétől származó Szent György szobor tartásának. Rokon a két alak törékeny, kecses testalkata is. (7., 8. kép.) A budapesti szobroknak a lágy stílus e kiváló képviselőjével több oldalról is kimutatható kapcsolata vezethet ahhoz a gondolathoz, hogy az általunk diakónus-típusu angyalának tekintett fej — egyébként másutt sem ritka — két csigasorba rendezett hajfürtjeit és ha nem is túl szorosán, a fejformáját és arcvonásait is ehhez a mesterhez kössük (pl. Angyali üdvözlés angyala és Szent János evangélista). (34)

4. Ikonográfia

a) Vallási tematika

Az egyházi-vallási tematikájú torzók többsége valószínűleg egy apostolsorozathoz készült. Ezt a feltételezést támogatja a fiziognómiák — komor, főprengő, indulatos — típusa és az attribútumokat markolni látszó kezek tömege. Attribútumot, egy könyvet és egy szerszámnyelet (kés nyele?) egy-egy kéz fog. A vallási tematikájú szobroknak tizenkettőt feltétlenül meghaladó száma miatt, továbbá azért, mert az arcvonások prófétákéi is lehetnének, valószínű, hogy a szoborcsoporthoz próféták is tartoztak. Az apostolok és próféták sorát szentek együttese egészíthette ki. A felszínre került szobrok közül ezt a lehetőséget egy olyan szobortorzó támasztja alá, amely Marosi Ernő szerint szőrruhát viselt. (35) Ez a ruha ugyanis Keresztelő Szent Jánosra utal vagy egy remete ábrázolását sejteti. A prófétákból, apostolokból és szentekből álló szoborkompozíció tartalmi középpontját Marosi szerint a Madonna alkotta. Problematikus a szoborcsoportnak a templom belüli elhelyezése. Elképzelhető, hogy a szobrok plérlérfülkékben álltak. A fehér Madonna és a színes apostolok együttese szoros kompozicionális összetartozást is feltételez. Olyanfajta elrendezést, ahol a fehér Madonna a színes apostolok, szentek stb. csoportjai közepén állt. Ebből kiindulva úgy gondoljuk, hogy a csoport retábulumot, esetleg Lettnert díszített. A két utóbbi összeállítást csak hipotézis szintjén vehetjük fel, mert ilyen magyarországi megoldást nem ismerünk.

A budai Anjou-palota, a Zsigmond- és Mátyás-kori királyi rezidencia épületei között — eddigi tudomásunk szerint — a Nagy Lajos által építtetett Mária (későbbi Alamisznás Szent János) kápolnán kívül szakrális funkcióju épület nem volt.

Ez a kápolna a török hódoltság idején még állt. Dselalsade Mustafa részletesen ír róla. A muzulmán hívő buzgalomával botránkozik meg a benne levő "bálványok" (szobrok) tömege és a "gyaurok képei" (a szó ez esetben tényleg falképeket jelez) miatt. (36) Az 1949–53-as ásatások idején a kápolnában és környékén valóban nagyszámú szobortöredék került elő. Ezek jellege, ha nem is gyökeresen, de eltér az 1974-ben feltártakétól. Egyébként az épület szerkezete, — a jelenlegi rekonstrukció alapján — méretel is kizárják annak a lehetőségét, hogy a szobrokat megrendelőjük ennek a kápolnának szánta volna. Talán a polgár város valamelyik templomának, esetleg a Kis Mária templomként is emlegetett Szent Zsigmond prépostságnak az ékesítése céljából készit-

tette őket a királyi mecénás. Ezt a prépostságot Zsigmond császár emeltette. A forrásokból jól ismert templom maradványait az utóbbi években találták meg a BTM régészei az északi előudvartól nem messze, a volt honvédelmi minisztériumtól dél felé. (37)

b) Világi tematika

A világi alakok csoportosítását Zolnay és Marosi is megkísérelte. Véleményük e tekintetben egyező: a figurák testtartásából, gesztusaiból következően csoportokat alkothattak. A szobrok töredékessége és hiányossága, méretbeli különbözősége (38) sajnos nem teszi lehetővé a szobrok csoportosítását, királyok és heroldok, lovagok és cimertartó kísérek, avagy püspökök és alacsonyabb rangú klerikusok párokba rendezését, így a kisebb együttesek eredeti számának megállapítását illetve ezen túlmenően a téma rekonstruálását sem. A világi személyekből — feltehetően az uralkodókból és őseiből, valamint elődeiből, kíséretéből — álló galéria rendeltetése csak hozzávetőlegesen határozható meg. A 14. század utolsó harmadában kialakuló és a 15. század első negyedére is jellemző, a nyugat-európai, elsősorban francia indíttatású, de Közép-Európában is virágzó fejedelmi-udvari reprezentáció emléke. (39) A reprezentáció e formájának létezését Marosi Ernő már a Nagy Lajos-kori építészet emlékein is kimutatta. Ez tehát nem zárna ki a szoboregyüttes Anjou-kori keletkezését. A császári, királyi építetők szívesen jelenítették meg magukat kaputornyokon, palotájuk homlokzatain, reprezentatív helyegekben, a költségükön épített templomok belsejében, gyakran egy személynek több esetbeni hasonló arcvonású megjelenítéséből már egyéni portré-ikonográfia is kimutatható. Ez a helyzet áll fenn Luxemburgi Zsigmond esetében. Kéry a portré-ikonográfia specialistájaként és a császár csaknem valamennyi ábrázolásának ismeretében nem azonosítja a Budán előkerült fejeket Zsigmond király arcmásaival. (40) Marosi néhány jellegzetes — prémsapkás, és kisést nyitott száju, Pisanello Zsigmond-képéhez (Wien, Kunsthistorisches Museum) közelítő — fej esetében nem tartja teljesen elvetendőnek az uralkodó itteni ábrázolását sem. (41) Véleményét ez esetben osztjuk, viszont I. Lajos és más elődök portré-szerű megjelenítését legfeljebb a képzeletbeli portré szintjén fogadhatjuk el.

A világi személyeket magába foglaló csoport felállítási helye, vagy felállítása kérdőjel számunkra. Zolnay László az Anjou-palota egy ma már ismeretlen, talán a Friss palota építése okán megsemmisített épületére helyezi a szobrokat. (42) Marosi Ernő ezt a lehetőséget sem kizárva inkább a Zsigmond császár által épített Friss palota külső homlokzatán vagy annak az 1572-ben említett cimertornyán képzel el a szobrokat, már amennyiben egyáltalán felállították őket. (43) A jelen cikk írója a szobrok rendeltetési helyének ugyancsak a Friss palotát tekintti, de végleges sorsukat illetően inkább Szakál Ernő véleményére szavaz.

c) Konzolfigurák

Nézeteltérésekre adott alkalmat a két konzolfigura meghatározása. Egyikük, a kámszás, könyvben lapozó bizonyára szerzetes. A másik (1. sz.), mely frigitai sapkához hasonló fejedőt és egy darabból álló hosszú ruhát visel, szakállas és bajuszos, jobb lábán átvett bal lábán nyugtatja jobb kezét, felemelt baljának gesztusa ismeretlen. A figurában Zolnay kőfaragómestert lát, (44) Marosi pedig — kérdőjelesen — prófétát. (45) (9. kép.) Véleményünk szerint a 14–15. századi templomok szoborposztamenteinek, záróköveinek és oszlopfőinek nagy része nem készült konkrét ikonográfiai

program alapján. A jelen esetben is az olvasó szerzetes szerepe is dekorációs lehetett, akár egy maszké, torzfejé stb., nem pedig tartalmi. Ez fokozottan érvényes a másik gyámkőre.

5. Viseletek, fegyverek

A viseletek, fegyverek feldolgozása Zolnay érdeme. Eredményeit összegezve: a budai szoborlelet világi személyeinek felöltöztetése az 1350–70-es évektől a francia–burgundi földön alakuló divatot követte. (46) A minuciózus elemzésekkel szemben csupán egy apró ellenvetést kell tennünk: a prágai Tyn templom 1400 körüli évekre datálható északi kaputimpanonja Krisztus töviskoronázása jelenetének egyik csufoló alakja is visel egy övet, mely a budai margarétáshoz hasonló. (47) A bibliai szerep ismeretében állítható, hogy ez a ruhadisz nem rangjelző, így semmi alap sincs arra, hogy a budainak ilyen jelentést tulajdonítsunk. Ezen a sok alakos timpanonon jelentkezik a budai szobrokon látható frigiai sapka, testhez tapadó, gombsorral csukható ruhaujj, övre függesztett tarisznya, négyszírmu leveles öv és térdvédő páncél. Néhány esetben Zolnay, máskor pedig Marosi is kimutatta, hogy egy-egy jellegzetes ruhadarab, fegyverzet vagy kiegészítő öltözék, például öv, cipő, csat, kard az 1400-as évek körül gyakori, és közülük több még a 15. század harmincas éveiben is használatban volt. Ezeknek a sorát egy övvel kívánjuk kiegészíteni. A 27-es számú torzó csipőjét széles öv fogja körül. (10. kép) Ennek felső szélét pontsor díszíti, ez alatt pikkelyszerűen egymásra fektetett levelek sorakoznak. Az övtípus a salzburgi festészet egy 1420–30-as évekre keltezett, lágy stílusba sorolt emlékéen, a landshuti Trausnitz kápolna Gazdag Henrik herceg által festetett főoltárán még előfordul. (48) (11. kép) A kosztümök és a fegyverek előfordulásának felső határát is indokolt figyelni, mint a fenti példa is bizonyítja, a viselet megjelenésének első előfordulása önmagában nem lehet korszakoló értékű.

6. A szobrok készítési ideje

A szoborlelet datálásának egyedüli alapja a stílusvizsgálat lehet. Részünkről a szoborlelet törzsanyagát Zsigmond király uralkodásának időhatárai közé helyezzük, feltételezve azt, hogy faragói különböző indíttatású, Magyarországon dolgozó mesterek voltak. Az 1974-ben feltárt szoborlelettel kapcsolatos, illetve vele felmerült problémák sokasága, például a lágy stílus körébe tartozó emlékek kronológiája, a Parler-kör művészetének kisugárzása és eközben e művészetnek új elemekkel való gazdagodása, módosulása, a párizsi és burgundiai udvari reprezentáció művészeti megnyilvánulásának formája, az egész Anjou- és Zsigmond-kori magyar művészet újraértékelése a szoborlelet tükrében, a Várhegy nyugati oldalának — ahol még újabb szobrok előkerülése joggal várható — teljes feltárása, a szobroknak további vizsgálata elsősorban a színhatás elméleti rekonstrukciója, ami Szakál Ernőtől kérhető, még megoldás előtt áll.

JEGYZETEK

- (1) A munkát a Budapesti Történeti Múzeum restaurátorai végezték el Szakál Ernő irányításával.
- (2) Marosi Ernő feladata volt.
- (3) Bárdossy György szerint magyarországi mészkőből, Boda Jenő véleménye alapján nagytétényi-budafoki mészkőből készültek a szobrok. A közzétani vizsgálatok eredményeiről: ZOLNAY L., –SZAKÁL E.: A budavári gótikus szoborlelet. Bp. 1976. 26. (A továbbiakban: ZOLNAY L., –SZAKÁL E., A budavári...)
- (4) ZOLNAY, L.: Der gotische Skulpturenfund von 1974 in der Burg von Buda. Acta Historiae Artium, XXII/1976/3–4, 263 skk. (A továbbiakban: ZOLNAY, L. Der gotische Skulpturenfund...)
- (5) A terület kiépítésére nézve Balogh Jolán csak abban biztos, hogy 1476-ban már reprezentatív feladatok ellátására alkalmas udvar állt itt (BALOGH J.: A budai királyi várpalota rekonstrukciója a történeti források alapján. Művészettörténeti Értesítő, 1952. 30.). Gerevich László szerint ez a terület a Zsigmond-féle erődrendszer tartozéka (GEREVICH L.: A budai vár feltárása. Bp. 1966. 18. A továbbiakban: GEREVICH L., A budai vár...). Gerevich Lászlóhoz hasonlóan vélekedik Zolnay is, aki a középkorban "area amplissima"-ként is emlegetett teret Zsigmond nagyszabású palotaépítési, bővítési munkáival hozza kapcsolatba (ZOLNAY L., –SZAKÁL E.: A budavári... 20. Az idézett helyen kívül másutt is foglalkozik Zolnay ezzel a kérdéssel, véleménye változtatása nélkül.).
- (6) GEREVICH L.: A budai vár... 18 skk.
- (7) ZOLNAY, L.: Der gotische Skulpturenfund... 173 skk. Ez a cikk a szobrok előkerülési helyének részletes leírását adja. Zolnaynak a napokban (a Budapest Régiségei XXV/a kötetében) megjelent, számomra még hozzáférhetetlen cikke remélhetőleg tisztázza az egyes építészeti részletek és a leletanyag egymáshoz való tér- és időbeli viszonyait.
- (8) Közöttük legjelentősebbek a Váralfa utcából 1938-ban előkerült Zsigmond-kori kut most felszínre került darabjai.
- (9) ZOLNAY, L.: Der gotische Skulpturenfund... 228 skk. A pénzeket Bodor Imre határozta meg.
- (10) Marosi Ernő szíves közlése.
- (11) MAROSI, E.: Vorläufige kunsthistorische Vorbemerkungen zum Skulpturenfund von 1974 in der Burg von Buda. Acta Historiae Artium XXII/1976/3–4, 336. (A továbbiakban: MAROSI, E.: Vorläufige...)
- (12) MAROSI, E.: Vorläufige... 336.
- (13) ZOLNAY L., –SZAKÁL E.: Budavári... 41.
- (14) A középkori faragástechnika e sajátosságára Marosi Ernő hívta fel a figyelmet.
- (15) MAROSI, E.: Vorläufige... 336.
- (16) MAROSI, E.: Vorläufige... 336.
- (17) ZOLNAY L., –SZAKÁL E.: A budavári... 41.
- (18) ZOLNAY L., –SZAKÁL E.: A budavári... 42.
- (19) ZOLNAY L., –SZAKÁL E.: A budavári... 41.

(20) ZOLNAY L. –SZAKÁL E.: A budavári ... 41.

(21) ZOLNAY L. –SZAKÁL E.: A budavári ... 46. Ebből viszont nem következik az, hogy a buda királyi várnak dolgozó páholy megsemmisítette, majd eltemette volna saját alkotásait. Az sem lehet feltétlenül igaz, hogy valamennyi szobor eredetileg is torzó volt. (Uo. 47 sk.)

(22) Abban is Marosinak lehet igaza, hogy a császár halála után számolták fel valamilyen okból – esetleg a királyi várnak a polgári városrész irányában történő megerősítése végett – a kőfaragóműhelyt, amely a Száraz ároktól északra eső téren állhatott, és a benne levő kőanyagot széthordták, a tereprendezéshez is felhasználták.

(23) Erre Zolnay is céloz, utalva a szobornak lágy stílustól elútró vonásaira: ZOLNAY L.: Középkori budai figurálisok. Művészettörténeti Értesítő, XXIV(1975)4. 258 sk.

(24) A fejtetőt borító haj elrendezésére közeli példát egy 1460 körül készített zárókő szolgáltat. L.: Spätgotik in Salzburg. Ausstellung in Salzburger Museum Carolino Augusteum. 1976. Nr. 187. Abb. 153.

(25) L.: MAROSI, E.: Vorläufige ... 339 skk.

(26) MAROSI E.: Madonna szentekkel. Egy szoborsorozat a budai ásatásból. Művészet, XVII/1976/4. 12 skk. (A továbbiakban: MAROSI E.: Madonna ...)

(27) MAROSI, E.: Vorläufige ... 345.

(28) MAROSI E.: Madonna ... 14., MAROSI E.: Vorläufige ... 345 skk.

(29) A szobrok közötti méretbeli különbségek Marosi szobrok méreteit ismertető táblázatáról olvasható le könnyen: MAROSI, E.: Vorläufige ... 342.

(30) MAROSI, E.: Vorläufige ... 356 skk.

(31) MAROSI, E.: Vorläufige ... 343 skk.

(32) MAROSI, E.: Vorläufige ... 343 skk.

(33) Marosi több esetben utal ezekre. A korábbi budavári leleteket, a nagyváradi Szent László szobrot, a körmöcbányai szobortöredékeket, a pécsi, székesfehérvári, esztergomi emlékeket, a kassai Szent Erzsébet templom északi és déli kapuit említi elsősorban. A szoborleletnek a korábbi magyar művészetel való stíluskapcsolatára Zolnay is több esetben rátapintott.

(34) BAUM, E.: Katalog des Museums Mittelalterlicher Österreichischer Kunst. Wien–München, 1971. Abb. 6., 7.

(35) MAROSI E.: Madonna ... 11.

(36) GEREVICH, L.: A budai vár ... 70.

(37) KUMOROVITZ L. B.: A budai várkapolna és a Szent Zsigmond prépostság történetéhez. Tanulmányok Budapest Multjából, XV(1963). 109 skk., Budapest története II. Szerk. GEREVICH L., –KOSÁRY D., Bp. 1973. L. GEREVICH L., Budapest művészete a későbbi középkorban c. fejezetben, 275.

(38) L. 29. jegyzet.

(39) MAROSI, E.: Vorläufige ... 364 skk.

(40) Kéry véleményét Zolnay idézi: ZOLNAY, L.: Les statues gothiques trouvées au château de Buda. *Revue de l'Art*, 36/1977/ 55.

(41) MAROSI, E.: Vorläufige ... 366.

(42) ZOLNAY, L.: Der gotische Skulpturenfund ... 248. Ezen kívül több helyen is foglalkozik Zolnay ezzel a kérdéssel.

(43) MAROSI, E.: Vorläufige ... 367 sk.

(44) ZOLNAY L., -SZAKÁL E.: A budavári ... 36.

(45) MAROSI, E.: Vorläufige ... 338.

(46) ZOLNAY e tárgyról legrészletesebben az alábbi cikkekben ír: Lovag és herold a gótikus szobrok között. *Művészet*, XVII (1976) 3-4. 3 skk., A budai gótikus szoborgaléria divattörténete I. Budapest, XIII (1975) 4. 40 skk. II. Budapest, XIII (1975) 5. 40 skk.

(47) DENKSTEIN, V., -DROBNÁ, Z., -KYBALOVÁ, J.: *Lapidarium Národního Musea*, Praha, 1958. 68. kép. Ezen kívül még számos példát hozhatnánk fel az övdísz gyakoriságának igazolására.

(48) BRUNNER, H.: *Die Trausnitzkapelle ob Landshut*. München, 1968. 33.

A BUDAVÁRI GÓTIKUS SZOBORLELET IRODALMA

MAROSI E.: A budavári szoborleletek. *Élet és Irodalom*, 1974. III. 16.

ZOLNAY L.: A budavári gótikus szoborcsoport feltárásáról. *Kortárs*, XVIII/1974/5. 776-785. sztl. képpel.

ZOLNAY L.: Hatszáz esztendőös budavári szobrok feltámadása. Budapest, XII/1974/5. 40-43.

ZOLNAY L.: A budai gótikus szoborgaléria divattörténete. I. Budapest, XIII/1975/4. 40-44. képekkel. II. XIII/1975/5. 40-44. képekkel.

ZOLNAY L.: Ünnepek és hétköznap a középkori Budán. 2. bőv. kiad. Bp., 1975. 219-226., 110-137. kép.

DÁVID K.: A budavári gótikus szoborlelet kiállítása. *Vigilia*, 1976. IV. 451.

HORVÁTH M.: A budavári gótikus szobrok állandó kiállítása. *Művészet*, XVII/1976/4. 2.

A középkori Buda királyi várpalotája és gótikus szobrai. Kiállítás a Budapesti Történelmi Múzeumban. Vezető a Budapesti Történelmi Múzeum Kiállításán. Bp., 1976. A gótikus szobrokról a vezetőt Zolnay László írta. 1. kszn.

MAROSI E.: Madonna szentekkel. Egy szoborsorozat a budai ásatásból. *Művészet*, XVII/1976/4. 9-11. 20 kép, 1 táblázat.

ZOLNAY L.: Középkori budai figurálisok. *Művészettörténeti Értesítő*, XXIV/1975/4. 255-267. képekkel.

ZOLNAY L.: Lovag és herold a budai gótikus szobrok között. *Művészettörténeti miniatűr*. *Művészet*, XVII/1976/4. 3-7., 8+2 kép.

- ZOLNAY L.: A Luxemburg-ház kőcímere és kőkoronatóredék a budavári ásatások leletei között. *Művészettörténeti Értesítő*, XXV/1976/2. 218-233. képekkel.
- MAROSI E.: Vorläufige kunsthistorische Bemerkungen zum Skulpturenfund von 1974 in der Burg von Buda. *Acta Historiae Artium*, XXII/1976/3-4. 333-373. 36 Abb. (1977-ben jelent meg)
- ZOLNAY, L.: Der gotische Skulpturenfund von 1974 in der Burg von Buda. *Acta Historiae Artium*, XXII/1976/3-4. 173-331., 55+sztl. kép. (1977-ben jelent meg.)
- ZOLNAY L.: Kincses Magyarország. Bp., 1977. 457-504. 1. képekkel.
- ZOLNAY L.: A körmöcbányai Curia Civitatis gótikus torzói. *Művészettörténeti Értesítő*, XXVI/1977/1. 44-48. 12 kép.
- ZOLNAY, L.: Les statues gothiques trouvées au château de Buda. *Revue de l'Art*, 36/1977/. 46-56., Pl. 26.

Zusammenfassung

GOTISCHE SKULPTURENFUND VON BUDA IN 1974

Ziel der Studie über die 1974 im königlichen Burgbezirk von Buda gefundenen Skulpturen ist eine Zusammenfassung und Wertung der bisher in der Fachliteratur veröffentlichten Forschungsergebnisse. Verfasser stellt fest, dass zwischen den gotischen Statuen und ihrem archäologisch zu anderem Zweck berührtem Fundort kein innerer Zusammenhang besteht; deshalb sind die Untersuchungsergebnisse des Fundortes selbst für die Figuren ohne Bedeutung; nur kann die Vielfalt der Münzfunde aus der Zeit von 1400-1440 vielleicht auf den Zeitpunkt hinweisen, zu dem die Statuen vergraben wurden. Verfasserin denkt an die Jahre kurz nach dem Tode König Stigismunds, die Reihe der Hauptfiguren wird dabei in die Regierungszeit des Kaisers-Königs, um 1410-20, gegen das Ende des weichen Stils datiert. Die Skulpturen kamen als Torso, als Fragmente ans Tageslicht. Es fanden sich vielfach Fehlstellen an ihnen, Beschädigungen, ja, Ergänzungen, es waren sogar unvollendete Stücke darunter. Aufgrund dieser Zustände entstanden bei den Untersuchungen verschiedene Meinungen. Verfasserin neigt zu der Auffassung des Ernő Szakál, dass die Figuren aus einer Steinmetz- bzw. Restaurator-Werkstatt direkt zwischen die Ruinentteile von Häusern des 13./14. Jahrhunderts gelegt worden sind. Demzufolge wäre ein grosser Teil der Figuren tatsächlich niemals zu ihrer geplanten Aufstellung gelangt. Ihre Vergrabung müsste demnach ein unerwartetes Ereignis veranlassen haben, von dem der Zusammenhang des Fundortes des nördlichen Vorhofes, mit der Königsburg, genauer: der Zusammenhang des ganzen Gebietes mit dem umherlaufenden Befestigungsgürtel nicht unabhängig gewesen sein kann.

Nach Thematik, Stil und Grösse scheiden sich die Bildwerke in zwei Gruppen: die qualitativ volleren Figuren gehören einem geistlichen, die anderen einem weltlichen Themenkreis an. Erstere Gruppe zeigt Werke verschiedener Meister, doch gehören sie alle dem Umkreis der Parlerwerkstatt an. Dies erweist sich bei den einzelnen Figuren in verschiedener Form und Intensität. Neben dem Parlerkreis lässt sich auch der Einfluss französisch-burgundischer, insbesondere führender Meister wie Claus Sluter und André Beauneveu, nachweisen; dies nach Ansicht von Marosi,

— der die Verfasserin beistimmt —, nur meint sie, dass die naturalistischen Bestrebungen der Meister des Westens auf den Skulpturen in Buda zurückhaltender auftreten. Dies ist wohl der Einwirkung des weichen Stils zu danken. Auch glaubt Verfasserin, ebenso wie Marosi, dass die qualitativsten Figuren dieser Gruppe sich wohl um die in den Kreis der „Schönen Madonnen“ gehörende Marienstatue als Mittelpunkt gruppiert hätten. Hiervon ausgehend, denkt Verfasserin an eine ikonographische Einheit mit der Madonna als Mittelpunkt: sie ist von Aposteln bzw. Propheten und Heiligen umgeben. Eine derartige Einheit könnte etwa einem Retabel oder einem Lettner zugehört haben.

Als ursprünglich gedachter Aufstellungsort der Skulpturen kommt nach Meinung der Verfasserin, die ehemalige St. Sigismund-Kirche im bürgerlichen Stadtteil des Burgberges in Frage.

Die andere Gruppe besteht aus Figuren von Königen und Herolden, Rittern und ihren wappentragenden Knappen, Bischöfen und Klerikern niederen Grades. Die ursprüngliche Anzahl solcher Figuren ist heute nicht mehr feststellbar. Die Bestimmung der Thematik und des Stils der Figuren ist der Verdienst Ernő Marosi's. Das Ergebnis seiner Untersuchungen möchte Verfasserin nur noch durch die Vermutung ergänzen, dass der Stil des Meisters von Grosslobming an noch mehr Figuren und in noch abwechslungsreicherer Form zum Ausdruck kommt, als Marosi annimmt. Den ursprünglichen Bestimmungsort dieser Skulpturen sieht Marosi ähnlich an irgend einem von Sigismund errichteten Gebäude, das, noch in unvollendetem Zustand — bald nach Sigismunds Tod — abgebrochen wurde. Diese Annahme entspricht am ehesten den beim Auffinden der vergrabenen Figuren gemachten, ihren Zustand betreffenden Feststellungen.

Zuletzt macht Verfasserin einige Vorschläge dafür, in welcher Richtung man die Forschungen an den Skulpturen noch weiter erfolgreich betreiben kann.